

PRESENTACIÓ DEL PROJECTE FILOSOFIA 3/18
Irene de Puig. Directora del GrupIREF¹

INTRODUCCIÓ

El projecte Filosofia 3/18 és una adaptació al català del currículum conegut internacionalment com «Philosophy for Children». Es tracta d'un currículum ampli i sistemàtic que té com a objectiu reforçar les habilitats de pensament dels estudiants, partint de la filosofia com a disciplina fonamental. Consisteix en un conjunt de sis programes que, aplicats des dels 3 als 18 anys, enforteixen la capacitat reflexiva dels estudiants. Es tracta d'un projecte que concreta el desig general d'aprendre a pensar.

Filosofia 3/18 és un currículum per a l'educació infantil, primària i secundària, orientat a desenvolupar les habilitats cognitives dels estudiants, tot ajudant-los a comprendre les matèries d'estudi, a fer-los més conscients de la riquesa del bagatge intel·lectual heretat i a preparar-los en la raonabilitat per a la participació en un món democràtic.

La filosofia n'és el mitjà i la finalitat, perquè a través del seu contingut i del seu mètode permet a l'estudiant de reflexionar sobre aquells temes que, latents en totes les matèries, no solen ser tractats a l'escola. Alguns d'aquests conceptes els trobem en el fragment següent, extret de Lipman (1995):

«La tradició filosòfica ha treballat sempre un cos específic de conceptes que han estat considerats importants per a la vida humana o rellevants per al coneixement humà. Exemples d'aquests conceptes poden ser: justícia, veritat, bondat, bellesa, món, identitat personal, temps, amistat, llibertat i comunitat.»

Una idea que regula tots els currículums de Filosofia 3/18 és que la raonabilitat és potser la facultat més important de la persona educada. Les democràcies tendeixen a aquesta característica perquè funcionen dificultosament quan els seus ciutadans es decanten cap a la irraonabilitat. Alhora, alguns

Filosofia 3/18
és l'adaptació al
català del currículum
«Philosophy for Children»,
pensat per desenvolupar
les habilitats cognitives
dels estudiants

1. GrupIREF: www.grupiref.org

educadors apel·len a aquesta facultat perquè condueix al desenvolupament de l'autonomia del ser racional i perquè consideren que la gent educada no és simplement la que ha estat ensenyada sinó la que pensa bé.

Segons els experts que l'any 1998 es van reunir a la seu de la UNESCO a París, els objectius de la «Filosofia per a nens» són fomentar el saber estar —els valors de la societat—, el saber fer —ètica i política— i el coneixement —la ciència— (M.A. Kouvouama),² l'emancipació contra l'opressió i la servitud (E. Lecerf),³ el desenvolupament de la capacitat d'aprendre, d'informar-se i de reflexionar per si mateix, i el tenir interès i ser creatiu davant les preocupacions serioses de la vida (M.P. Cam).⁴ Actualment, aquests objectius s'han reorientat cap als següents:

1. Desenvolupar el pensament crític, és a dir, un pensament que sàpiga usar criteris fiables, que sigui sensible al context i sigui autocorrectiu.
2. Desenvolupar un pensament creatiu, és a dir, un pensament flexible, apropiat i imaginatiu.
3. Desenvolupar un pensament acurat que desvetlli la sensibilitat i contempli la dimensió estimativa i afectiva de les relacions.
4. Desenvolupar, en definitiva, les habilitats lògiques, les de recerca, les d'organitzar la informació i les de traducció a través de l'exercici per tal de *pensar millor per un mateix*.

Vegem a continuació en detall què s'entén des del projecte Filosofia 3/18 per «contribuir a fer que els estudiants pensin millor per si mateixos». En primer lloc, la tasca docent és ajudar l'alumne/a a esdevenir un ser més atent al discurs, més reflexiu, més raonable, tot proporcionant-li les eines per a millorar la seva capacitat de judici, ensenyant-lo a pensar —que no és el mateix que ensenyar sobre el pensar. Ensenyar el funcionament del pensament no assegura la millora de les habilitats cognitives;

Els objectius fonamentals de la Filosofia 3/18 són desenvolupar un pensament crític, creatiu i acurat que estimuli les habilitats lògiques per tal de pensar millor per un mateix

2. M. Abel Kouvouama, professor de Filosofia i Antropologia. Universitat de Marien Ngouabi de Brazzaville (Congo).

3. Eric Lecerf, director de programa. Escola Internacional de Filosofia (França).

4. M. Philip Cam, professor. Universitat de New South Wales (Austràlia).

ensenyar a pensar, en canvi, serveix perquè els joves siguin autònoms, pensin per si mateixos, explorin alternatives als seus punts de vista, descobreixin els propis prejudicis i trobin raons per a les seves creences.

En segon lloc, el verb «pensar» s'entén com un terme ampli que assenyalava distintes operacions o activitats mentals que porten a emetre un judici o a tenir una opinió. El rerefons conceptual sobre el qual pensar en el projecte Filosofia 3/18 és la mateixa història de la filosofia, què és la justícia, com saber que una cosa és certa, què significa ser bell, com s'ha d'actuar, quins són els límits de la llibertat, etc.

Aquests són temes d'urgència per a l'ésser humà —gran o petit—, són qüestions que fan forat, que inquieten, neguitegen o encuriöseixen. Però a més, l'escola no està tan lluny dels grans debats filosòfics, en siguem conscients o no. ¿O és que no es parla d'identitat numèrica a les classes de matemàtiques, tot fent servir el signe igual (=) i potser no s'usa l'expressió d'identitat nacional a la classe d'història? I a llengua, a física i a biologia, ¿no es parla de subjectes? ¿I no parlem d'accions bones i dolentes, i no valorem les coses boniques, i no comparem, definim i fem hipòtesis des de totes les matèries? ¿No expliquem o ajudem a descobrir «la veritat» a història, geografia, matemàtiques, etc.?

¿Per què, doncs, aquestes destreses i aquests continguts tan comuns, tan habituals, no són mai matèria de reflexió en si mateixos? Aquesta és part de l'aportació del projecte Filosofia 3/18. Fer entrar a l'escenari escolar tot allò que es dona per suposat, que sembla obvi, que no resisteix, però, l'anàlisi en profunditat, ja que sovint la manca de significació fa que els nostres estudiants “disconnectin” o es perdin acadèmicament parlant.

El pensament es formula amb el llenguatge, el llenguatge permet al pensament de tractar les idees, els conceptes, els problemes. Pensament i llenguatge són dues parts d'un únic procés de coneixement. El nostre pensament s'expressa fonamentalment amb el llenguatge, i per això és abstracte i generalitzador. La forma més rica i directa de comunicar els nostres pensaments, els nostres raonaments, és a través de l'*en-raonar*, és a dir, verbalitzant allò que tenim al magí. En aquest sentit, llengua i pensament, doncs, van estretament lligats com el dret i revés d'una fulla d'arbre. La forma lingüística no és només la condició de transmissió, no és sols el medi per a la comunicació, és condició de la realització del pensament.

La forma més rica i directa de comunicar els nostres pensaments, els nostres raonaments, és a través de l'*en-raonar*

Pensem gràcies al llenguatge, en i per ell. Per tant, la llengua que parlem estructura una forma de modelar el nostre pensament. Això vol dir que les estructures del pensament són categories lingüístiques. El que sosté l'existència d'un pensament previ i independent de la seva expressió són els pensaments ja constituïts i expressats que nosaltres podem recordar silenciosament i gràcies als quals tenim una il·lusió de vida interior.

En tercer lloc, pel que fa a «pensar millor», val a dir que pensar —bé o malament— ja ho fem. Del que es tracta és d'aprendre a pensar millor. I aquí usem «millor» en la doble qualitat que es refereix a l'eficàcia i a la bondat:

- *Millor des de la lògica.* Millorar les habilitats de pensament és, en l'ensenyament, d'una importància cabdal. Aquesta millora abasta per exemple la possibilitat de fer inferències, oferir raons convincents, descobrir supòsits, establir classificacions, donar explicacions, definir, descriure, etc. És a dir, es proposa una sensibilització d'aspectes lògics del discurs.
- *Millor des de l'ètica.* La propensió per a la investigació implica competències i habilitats. Els alumnes poden tenir determinades habilitats —diguem, per exemple, la de formular preguntes—, però no tenir la competència per usar aquesta habilitat en circumstàncies apropiades. Però el sentit que donem a «millor» en aquest context té encara un altre vessant, que és l'ètic. Perquè aprendre a pensar millor no és només un problema intel·lectual, és també una tasca moral, tal com diu Pascal (*Pensament*, 488): «Trebal·leu bé el pensament: aquest és el principi de la moralitat.»

Del que es tracta és d'aprendre a pensar millor, des del punt de vista de l'eficàcia (lògica) i de la bondat (ètica)

I finalment, en quart lloc, el complement «per si mateix» es refereix a l'autonomia, entesa com la capacitat d'un organisme per a mantenir la seva integritat i realitzar operacions dirigides per objectius propis, a partir de les informacions rebudes, dels continguts de memòria i dels propis criteris d'avaluació. No hi ha alternativa: o bé els nostres estudiants aprenen a pensar per si mateixos o algú més ho farà per ells.

L'autònom és, en paraules d'Stuart Mill, el qui escull per si mateix un pla, emprant totes les seves facultats. Ha d'usar l'observació per veure, el raonament i el judici per preveure, l'activitat per reunir els materials de la decisió, el discerniment per a decidir i quan hagi decidit, la fermesa i l'autodomini per sostenir la deliberada decisió.

Res ni ningú no ens pot estalviar la feina de ser nosaltres mateixos, i acabem essent els únics responsables de les nostres decisions. Pensar per si mateix és l'única manera d'esdevenir persona, de ser major d'edat. Com anunciava Kant, a fi que puguin sortir de la infantesa i ser adults, desitgem que els nostres alumnes siguin autosuficients, autònoms, que pensin per si mateixos, que siguin crítics i creatius, que sàpiguen gaudir de la cultura pròpia; volem allunyar-los de la irracionalitat, del fanatisme i de la superstició; volem que adquireixin armes per a la defensa quan s'integrin al món del treball i que, alhora, els serveixin per obrir nous camins per anar més enllà, per trobar solucions personals i col·lectives als problemes que comporta viure i conviure.

Pensar
per si mateix
és l'única manera
d'esdevenir persona,
de ser major
d'edat

EL CURRÍCULUM FILOSOFIA 3/18

- Programa: **Jugar a pensar**
Llibre de l'estudiant: *Tot pensant contes*
Manual del professorat: *Tot pensant*
Nivell educatiu: Infantil
- Programa: **Pensar amb els sentits**
Llibre de l'estudiant: *Pèbili*
Manual del professorat: *Persensar. Percebre, sentir, pensar*
Nivell educatiu: Primer i segon d'educació primària
- Programa: **Filosofia de la naturalesa**
Llibre de l'estudiant: *Kio i Gus*
Manual del professorat: *Admirant el món*
Nivell educatiu: Tercer i quart d'educació primària
- Programa: **Filosofia del llenguatge**
Llibre de l'estudiant: *Pimi*
Manual del professorat: *Buscant el sentit*
Nivell educatiu: Cinquè i sisè d'educació primària
- Programa: **Lògica**
Llibre de l'estudiant: *La descoberta de l'Aristòtil Mas*
Manual del professorat: *Recerca filosòfica*
Nivell educatiu: Setè i vuitè d'educació primària i primer i segon d'ESO

- Programa: **Ètica**

Llibre de l'estudiant: *Lisa*

Manual del professorat: *Recerca ètica*

Nivell educatiu: Tercer i quart d'ESO

Cada programa sol durar dos cursos, amb certa flexibilitat, tenint en compte les característiques de cada aula i la composició de cada grup-classe.

Els llibres de l'estudiant són relats que, a través de personatges i situacions quotidianes, van desgranant conceptes fonamentals de la història del pensament de manera viva i atractiva, tot provocant la curiositat dels estudiants. El text serveix de detonant per encoratjar els alumnes a pensar.

Els manuals del professorat ofereixen un recull sistemàtic de recursos: exercicis, activitats, plans de discussió, propostes d'avaluació, etc., que faciliten la tasca d'orientador i conductor que el/la mestre fa en aquest projecte.

Cada programa sol durar dos cursos. Els participants dialoguen, construeixen coneixement a partir de les intervencions de cadascú

Els tres programes destinats a l'educació infantil i al primer cicle d'educació primària són aportacions de GrupIREF al currículum original. Els altres quatre programes provenen de la traducció i adaptació del currículum de *Philosophy for Children*.

Quan parlem de fer filosofia amb nens i nenes tenim al cap una concepció socràtica que significa que els nens i nenes o joves exploren conjuntament problemes, temes i idees que afecten l'ésser humà. Per això l'exploració pren la forma d'un diàleg entre els participants, que van construint coneixement a partir de les intervencions de cadascú. Aquesta pràctica serveix per adquirir una millor comprensió, examinar les pròpies conviccions i aprendre a argumentar.

La relació entre l'estudiant i el professorat pren una nova dimensió en el context de la filosofia per a nens. Per impulsar aquesta pràctica, la figura docent guia i facilita, però no és una autoritat. Els infants han de seguir el seu propi procediment de recerca filosòfica que els permeti tenir una autonomia de pensament individual i col·lectiva.

Per impulsar aquesta pràctica, la figura docent guia i facilita, però no és una autoritat

EL GRUPIREF

El GrupIREF és una associació sense ànim de lucre que promou el projecte Filosofia 3/18 que té com a referent el currículum conegut internacionalment com «Philosophy for Children». El GrupIREF s'ha ocupat de la traducció i adaptació del currículum i de la creació de nous programes, així com de la divulgació del projecte i de la formació dels ensenyants. Organitza seminaris, trobades, conferències i assisteix a congressos o jornades quan és requerit.

Organitza i imparteix cursos, a partir de les peticions que provenen dels Plans de Zona del Departament d'Ensenyament, dels moviments de renovació pedagògica a les escoles d'estiu o de les mateixes escoles que ho consideren oportú. Ha treballat en projectes concrets al Museu Nacional d'Art de Catalunya, a la Fundació "la Caixa", al Museu d'Història de Sabadell, amb el grup Ikertze de Donosti, entre d'altres.

El GrupIREF és una associació sense ànim de lucre que promou el projecte Filosofia 3/18

A través de la Universitat de Girona imparteix el màster Filosofia 3/18 *on-line*, que ja es troba en la seva quarta edició.

En aquests moments, un ampli col·lectiu d'ensenyants d'educació infantil, primària, secundària i d'universitat forma part del GrupIREF.

El GrupIREF va néixer fa vint-i-cinc anys i aprofitant aquesta avinentesa vam creure que ja era un bon moment per tenir informació objectiva i contrastada sobre el camí fet, per poder-nos situar en el present i encaminar el futur. Per aquest motiu, es va demanar a la Conselleria que avalués el projecte a través de les institucions adients i així fou com el Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu es va fer càrrec de l'estudi, tot demanant la col·laboració de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona i del mateix GrupIREF.

El projecte Filosofia 3/18 fa vint-i-cinc anys. Un bon moment per fer-ne una avaluació